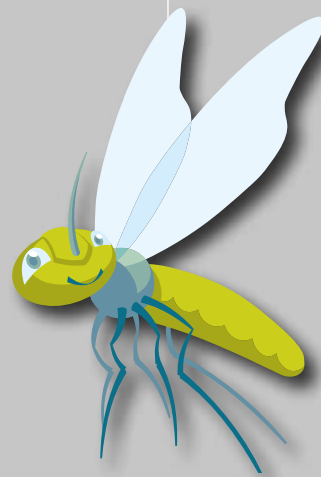

Haarlem

Gemeente Haarlem

Duurzaamheidsprogramma Haarlem 2015 - 2019

Duurzaamheids- programma Haarlem 2015 - 2019

“Duurzame ontwikkeling is die ontwikkeling die voorziet in de behoeften van huidige generaties zonder daarmee de mogelijkheden voor de toekomstige generaties in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien”

Definitie in rapport
‘Our common future’,
VN-Commissie Brundtland, 1987

Voorwoord

Haarlem durft als het om duurzaamheid gaat. We hebben lef. We willen van deze historische stad een duurzame stad maken zodat er ook over honderden jaren nog fijn gewoond en geleefd kan worden. En daar is lef en doorzettingsvermogen voor nodig. Want je krijgt een stad niet zomaar CO2-neutraal. Zo zijn al die prachtige historische huizen niet de gemakkelijkste om energiezuinig te maken.

Juist daarom ben ik zo ontzettend trots op dit programma. Trots omdat we sinds 2008 al heel veel hebben gerealiseerd. En met 'we' bedoel ik de hele stad. De gemeente door het goede voorbeeld te geven. Bewoners die met fantastische initiatieven in hun eigen wijk een groene revolutie ontketenen. Partners en bedrijven in de stad die hun verantwoordelijkheid pakken. Breed draagvlak en participatie zijn essentieel voor onze ambitie. Het is mooi om te zien dat dat draagvlak er is.

En ik ben trots omdat we doorpakken. Dit programma beschrijft acht speerpunten waar we de komende jaren op inzetten. We bevorderen energiebesparing bij bedrijven, vergroten het aandeel duurzame energie dat we als stad gebruiken, verkleinen de CO2-uitstoot door duurzame brandstof te bevorderen of gewoon de fiets te pakken. En die mooie oude panden kunnen duurzaam gerenoveerd worden. Dat faciliteren en stimuleren we als gemeente.

We zijn er nog niet, maar we zijn een heel eind op weg. Dit programma, alle initiatieven uit de stad en de samenwerkingsverbanden die we aangaan maken van de reis naar het doel toe een avontuur dat ik niet wil missen.

Cora-Yfke Sikkema
Wethouder

Inhoud

Voorwoord	3
Management samenvatting	6
1 Inleiding	9
2 Duurzaamheidsbeleid Haarlem	10
2.1 Kaders duurzaamheidsbeleid	10
2.1.1 Plan van Aanpak Haarlem Klimaat Neutraal (HKN)	10
2.1.2 Kadernota Haarlem Duurzaam	10
2.1.3 Coalitieakkoord 'Samen doen'	11
2.1.4 Programmabegroting 2015-2019	11
2.1.5 SER Energie-akkoord	12
2.1.6 Overige kaders	12
2.2 Partners en rollen	12
3 De acht speerpunten en hun prioriteiten	13
3.1 Speerpunt 1: Industrie en bedrijven	14
3.2 Speerpunt 2: Mobiliteit	17
3.3 Speerpunt 3: Gebouwde omgeving	19
3.4 Speerpunt 4: Groene energie	21
3.5 Speerpunt 5: Gemeentelijke organisatie	23
3.6 Speerpunt 6: Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid	25
3.7 Speerpunt 7: Verduurzaming lokale economie	27
3.8 Speerpunt 8: Verduurzaming externe gemeentecontacten	29
Bijlagen	
31	
Bijlage 1: Topprioriteiten duurzaamheidsbeleid Haarlem 2015-2019	31
Bijlage 2: Lijst van kaderdocumenten	36

Management samenvatting

Inleiding

Haarlem heeft de ambitie om een duurzame stad te worden. Een stad waarin het voor huidige en toekomstige Haarlemers goed leven en werken is. En waarin duurzame ontwikkeling een standaard uitgangspunt is voor keuzes en beleid van het stadsbestuur, inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

Dit Duurzaamheidsprogramma 2015-2019 geeft aan wat we in deze periode gaan doen om die ambitie waar te maken.

Kaders duurzaamheidsbeleid

In 2008 heeft de gemeente met het Plan van Aanpak Haarlem Klimaatneutraal (HKN) een beleid gestart met duidelijke doelen:

- Haarlem CO2-neutraal in 2030,
- gemeentelijke organisatie CO2-neutraal in 2015.

Er zijn al veel initiatieven en activiteiten uitgevoerd om energiebesparing en benutting van duurzame energie zo breed mogelijk onder de aandacht te brengen en te realiseren. Daarbij is met name ook veel ervaring opgedaan met het stimuleren en faciliteren van initiatieven van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties om doelen op het gebied van duurzaamheid te behalen.

In 2011 is in de Kadernota Haarlem Duurzaam besloten dat Haarlem ook op andere thema's dan energie en klimaat een duurzame stad wil worden, en welke uitgangspunten en strategieën daarvoor zullen worden gevolgd, voortbouwend op HKN.

Duurzaamheidsprogramma's

De nadere uitwerking vond tot nog toe plaats in jaarlijkse duurzaamheidsprogramma's. Hierin werden ook de dóórlopende activiteiten en de relevante wettelijke taken opgenomen. Dit gaf een integraal beeld van het beleid, over uiteenlopende beleidsvelden. Het borgde de duurzaamheid binnen en buiten de gemeentelijke organisatie.

Inmiddels is een groot deel van die activiteiten vast in het beleid geïntegreerd, binnen de gemeente en bij externe partners zoals woningcorporaties en bedrijven. Duurzaamheid is steeds meer het kernwoord bij nieuwe ontwikkelingen geworden, zowel in de markt als bij de overheid. En met de ervaring die de afgelopen zes jaar is opgedaan is bijsturen minder noodzakelijk.

Daarom is nu een Duurzaamheidsprogramma voor de jaren 2015-2019 opgesteld, in plaats van een jaarlijks programma. De focus komt nu te liggen op de prioriteiten voor de jaren tot 2019, om de doelen op de langere termijn te bereiken. Een

routekaart richting een duurzaam Haarlem.

De overige, lopende activiteiten worden gewoon voortgezet daar waar gemeentelijke inzet nodig blijft om de doelen te bereiken. En de gemeentelijke Duurzaamheidsmonitor, met daarin opgenomen de CO2-monitor, blijft jaarlijks een integraal beeld geven van de activiteiten en hun voortgang.

Haarlemse aanpak

De Haarlemse aanpak blijft zich kenmerken door het zoveel mogelijk betrekken van inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties bij verduurzaming. De gemeente stimuleert en ondersteunt initiatieven vanuit de Haarlemse samenleving en bevordert de onderlinge samenwerking. Zij faciliteert, organiseert en draagt haar informatie en expertise bij.

Daarnaast wil de gemeente het goede voorbeeld geven met de bedrijfsvoering en taakuitoefening van de eigen organisatie. Deze aanpak past binnen het coalitieprogramma 'Samen doen'.

Financieel

De inspanningen van de gemeente in het Duurzaamheidsprogramma worden gedekt vanuit de betreffende programma's van de beleidsvelden in de gemeentelijke begroting. Voor veel concrete maatregelen geldt dat de opgave van de concrete realisatie berust bij externe partners, zoals corporaties, bedrijven en particulieren. Indien deze bij de gemeente berust, is waar nodig een voorbehoud gemaakt voor verkrijging van subsidie e.d. (zoals voor fietsmaatregelen).

Verschuivingen in activiteiten zullen te allen tijde gedekt zijn.

Circulaire economie

Het principe van de circulaire economie krijgt op dit moment veel aandacht. Het gaat om het gebruik in plaats van het verbruik van hulpbronnen. Hergebruik en waardecreatie staan centraal; vernietiging wordt vermeden. Dit geldt voor materialen, energie, en leefmilieu maar ook voor menselijke, sociale hulpbronnen en waarden.

Het principe van de circulaire economie is al deels in het huidige programma verwerkt. Maar de verwachting is dat hier meer op kan worden ingezet. De komende tijd wordt de verdere invulling van deze ambitie onderzocht.

De prioriteiten

Het programma is opgedeeld in acht speerpunten zoals onderscheiden in de Kadernota Haarlem Duurzaam. Per speerpunt wordt eerst een algemene beschrijving van de opgave gegeven. Daarna volgt een aantal prioriteiten en de gestelde doelen, zowel voor 2019 als voor de lange termijn. Een overzichtstabel met prioriteiten doelen en meetcriteria is opgenomen in Bijlage 1. Hier wordt volstaan met een opsomming van de prioriteiten:

1. Industrie en bedrijven

- Bevorderen van energiebesparing bij bedrijven en industrie
- Stimuleren van gebiedsgerichte, collectieve ondernemerssamenwerking

2. Mobiliteit

- Stimuleren van fietsgebruik in plaats van de auto
- Bevorderen van rijden op schone brandstoffen: elektriciteit en groen gas
- Onderzoeken mogelijkheden voor systeeminnovatie openbaar vervoer

3. Gebouwde omgeving

- Duurzame renovatie stimuleren en faciliteren

4. Groene energie

- Versnelling HKN door samenwerking onder de vlag van Spaarne Energie

5. Gemeentelijke organisatie

- Duurzame vastgoedportefeuille
- Duurzaam inkopen verder versterken
- Duurzame mobiliteit voor de eigen organisatie
- Communicatie en educatie over natuur, klimaat en duurzaamheid

6. Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid

- Verduurzaming van het ruimtelijk beleid
- Bevorderen van groen en ecologie
- Onderzoek klimaatbestendige stad

7. Verduurzaming lokale economie

- Verbeteren scheiding en hergebruik van huishoudelijk afval
- Stimuleren van duurzame bedrijvigheid en een circulaire economie

8. Verduurzaming externe gemeentecontacten

- Benutting van externe contacten voor beleidsbeïnvloeding op nationaal, interregionaal en regionaal niveau.
- Netwerk aanpak in externe, lokale contacten

1 Inleiding

Ambitie Haarlem Duurzaam

Haarlem heeft de ambitie om een duurzame stad te worden. Daaronder verstaan we een stad waarin het voor huidige en toekomstige Haarlemmers goed leven en werken is. En waarin duurzame ontwikkeling een standaard uitgangspunt is voor keuzes en beleid van haar bestuur, inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties.

“Duurzame ontwikkeling voorziet in de behoeften van huidige generaties zonder daarmee de mogelijkheden voor de toekomstige generaties in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien” (Commissie Brundtland, 1987). Dit wordt vaak uitgedrukt in de drie p’s van ‘people, profit, planet’: bij duurzame ontwikkeling worden deze drie belangen of waarden in onderlinge balans gebracht en gehouden. Keuzes die deze balans respecteren of naderbij brengen noemen we duurzame keuzes.

Meerjaren duurzaamheidsprogramma

In de afgelopen zes jaren hebben we al veel initiatieven en activiteiten uitgevoerd om duurzame keuzes en ontwikkelingen te bevorderen. Zij werden beschreven in jaarlijkse duurzaamheids-programma’s. Een groot deel ervan is inmiddels in beleid geïntegreerd, binnen de gemeente en bij externe partners. Er is veel ervaring in welk type aanpak werkt en welke niet. Het is daarom niet meer nodig elke lopende en komende activiteit in een programma vast te leggen. Daarom focussen wij nu op onze prioriteiten voor de komende jaren tot 2019 en geven onze doelen en hoe we die willen bereiken aan in een meerjarenprogramma.

2 Duurzaamheidsbeleid Haarlem

Duurzaamheidsbeleid is erop gericht duurzame keuzes en oplossingen te bevorderen en te realiseren, zowel in ons eigen beleid als in handelen en keuzes van inwoners, bedrijven en organisaties. Het is veel breder dan milieubeleid. Het milieubeleid formuleert randvoorwaarden (normen) voor een goede en gezonde leefomgeving (de basiskwaliteit) en beleid om deze te bereiken. Duurzaamheidsbeleid omarmt en benut de mogelijkheden van milieuwetgeving, maar wil verder gaan. Soms met strengere eisen, soms met beleid voor onvoldoende geregelde onderwerpen.

Breed draagvlak en participatie zijn essentieel voor onze ambitie. Daarom zetten we al vanaf het begin – naast het geven van het goede voorbeeld-, sterk in op het betrekken van al onze inwoners, bedrijven en maatschappelijke groeperingen bij duurzaamheid. We stimuleren en ondersteunen ideeën en initiatieven, bevorderen onderlinge samenwerking bij het uitwerken en realiseren daarvan. Zodat verduurzaming ook zoveel mogelijk ‘bottom-up’ tot stand komt met maximaal draagvlak.

Circulaire economie is sterk in de aandacht. In een circulaire economie is gebruik in plaats van verbruik van hulpbronnen het uitgangspunt. Hergebruik en waardecreatie zijn de norm; vernietiging wordt vermeden. Dit geldt voor materialen, energie, leefmilieu en ook voor menselijke, sociale hulpbronnen en waarden. Ons duurzaamheidsbeleid past wat betreft doelen (o.a. klimaatneutraliteit, hergebruik afval, werkgelegenheid uit duurzaamheidsmaatregelen) en aanpak (sterk bottom-up, stimuleren burgerinitiatieven, brede samenwerking) al op veel punten in een streven naar een circulaire economie. Wij onderzoeken nog hoe wij een verdergaande invulling geven aan ons beleid en onze ambities.

Wij noemen in dit duurzaamheidsprogramma enkele activiteiten die meer specifiek gericht zijn op een circulaire economie.

Hieronder benoemen we de belangrijkste kaderdocumenten voor ons duurzaamheidsbeleid, waarnaar wij verwijzen voor details. Tenslotte bespreken we de gemeentelijke rollen en partners.

2.1 Kaders duurzaamheidsbeleid

2.1.1 Plan van Aanpak Haarlem Klimaat Neutraal (HKN)

In 2008 hebben we met het HKN programma beleid geformuleerd met duidelijke doelen: Haarlem CO₂-neutraal in 2030, te beginnen bij een CO₂-neutrale eigen organisatie in 2015. Er is een groot aantal initiatieven en activiteiten uitgevoerd om energiebesparing en benutting van duurzame energie zo breed mogelijk onder aandacht te brengen en te realiseren. Daarbij is onder meer veel ervaring opgedaan met strategieën om andere partijen mee te nemen. Twee belangrijke elementen:

1. De gehanteerde werkwijze is de Trias Energetica. Dit houdt in dat eerst de energiebesparingsmogelijkheden optimaal worden benut, vervolgens het resterende energieverbruik zoveel mogelijk wordt verduurzaamd en ten slotte eventuele fossiele energiebronnen zo efficiënt mogelijk worden gebruikt. Dit laatste kan gecompenseerd worden.
2. Doelstellingen en monitoring drukken we uit in termen van CO₂-vermindering. Dit maakt het mogelijk jaarlijks de voortgang richting CO₂-neutraliteit te volgen aan de hand van de jaarlijks berekende CO₂-uitstoot.

De jaarlijkse CO₂-monitor laat zien dat ongeveer de helft van de CO₂-productie in Haarlem plaatsvindt binnen bedrijven en industrie. Hier lijkt inmiddels een lichte daling ingezet. Een kwart vindt plaats binnen de gebouwde omgeving (woningen en utiliteitsbouw zoals kantoren), met een lichte daling in de afgelopen jaren. Het laatste kwart betreft mobiliteit (verkeer en vervoer), waar geen duidelijke toe- of afname is. Onze eigen, gemeentelijke organisatie is verantwoordelijk voor minder dan 1%. Dit betreft het gasverbruik, dat wordt gecompenseerd door bosaanplant. Het elektriciteitsverbruik bestaat volledig uit groene stroom.

2.1.2 Kadernota Haarlem Duurzaam

De Kadernota Haarlem Duurzaam geeft vooral strategieën hoe Haarlem zich duurzaam kan ontwikkelen ook buiten het klimaatterrain. Daarbij bouwt het sterk voort op ervaringen uit HKN. Voor andere onderwerpen dan CO₂-neutraliteit kunnen we vaak nog geen precieze einddoelen formuleren en groeien inzichten en mogelijkheden voor duurzame oplossingen gaandeweg. Waar mogelijk zullen wij die in de Duurzaamheidsmonitor aanvullen. Maar meestal kunnen we wel al een richting uitzetten, met als kernwaarden:

- *Betrokkenheid* met elkaar, bundeling van ieders kwaliteiten om duurzame oplossingen te vinden
- *Veerkracht* ontwikkelen door robuuste oplossingen die immuun maken voor tegenvallende ontwikkelingen
- *Kompas* bieden, vertrouwen geven en houden in het perspectief van een omgevingsbewust en welvend leven door nú vrijwillig in te zetten op duurzame ontwikkeling, draagvlak creëren.

Behalve een betere milieukwaliteit en klimaatneutraliteit creëert een duurzame stad ook (toekomst)waarde voor bewoners en bedrijven, vertaald in comfort, gezondheid, veerkracht, geborgenheid, leefgenot, sociale cohesie, gemeenschapszin en economische vitaliteit.

Speerpunten

De Kadernota Haarlem Duurzaam definieert acht speerpunten. Vijf daarvan staan al centraal in HKN:

1. Industrie en bedrijven
2. Mobiliteit
3. Gebouwde omgeving
4. Groene energie
5. Klimaatneutrale Gemeentelijke organisatie

De Kadernota Haarlem Duurzaam voegt daaraan drie nieuwe speerpunten toe:

6. Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid
7. Verduurzaming lokale economie
8. Verduurzaming externe gemeentecontacten

Ook in dit meerjaren duurzaamheidsprogramma hanteren we deze acht speerpunten.

Tabel 2.1.4

Prestatie-Indicator	Nul-Meting	Realisatie	Streefwaarden						Bron
			2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Vermeden en bespaarde CO2 uitstoot (x 1.000 ton) in Haarlem²	76 (2010)	124 (2011) 134 (2012) 139 (2013)	84	150	156	161	168	174	CO2-monitor

Bron: Programmabegroting 2015-2019

2.1.3 Coalitieakkoord 'Samen doen'

Het coalitieakkoord herbevestigt onder meer de doelen en uitgangspunten uit de Kadernota Haarlem Duurzaam, met inbegrip van HKN en de belangrijke rol van samenwerking op het gebied van energie in Spaarne Energie. Het college maakt een extra bedrag van € 0,5 miljoen jaarlijks vanaf 2015 vrij voor duurzaamheidsdoelen, fiets en groen.

2.1.4 Programmabegroting 2015-2019

Duurzaamheidsbeleid wordt benoemd in programma 4 Duurzame stedelijke vernieuwing voor een toekomstbestendig woon-, werk en leefomgeving, beleidsveld 4.1 Duurzame stedelijke ontwikkeling. Daarbinnen is HKN apart benoemd onder 4.1.3 (Minder CO₂-emissie ter verbetering van de leefomgeving). De doelstelling is er verwoord in termen van bespaard CO₂ (zie tabel 2.1.4).

Ook de verduurzaming via het milieubeleid (bodem, geluid, luchtkwaliteit) is onder 4.1.3 beschreven.

Veel duurzaamheidsmaatregelen worden echter feitelijk gerealiseerd binnen andere thema's of programma's (4.1.2 Wonen, 4.2. Economie, 5 Beheer en onderhoud). Zij zijn daarom daar verwerkt in de begroting. Ook externe partijen voeren veel maatregelen uit (o.a. de corporaties).

De gemeente is vaak betrokken als aanjager, adviseur, coördinator etc. Maar de financiële kaders voor duurzaamheidsbeleid worden dus maar ten dele bepaald door de financiën binnen beleidsdomein 4.1.3.

2.1.5 SER Energie-akkoord

Hoewel het een extern document is, wordt hier ook het SER Energieakkoord genoemd, omdat het door doelen en maatregelen (waaronder subsidies) de kaders van ons duurzaamheidsbeleid tot 2020 in sterke mate bepaalt.

Op 6 september 2013 hebben Rijk, provincies, gemeenten en een groot aantal maatschappelijke organisaties, onder leiding van de SER, het Energieakkoord ondertekend. Het is gericht op een sprong van vier procent duurzame energie naar zestien procent in 2020. Hierin zijn vèrgaande afspraken gemaakt voor de komende jaren over energiebesparing, schone technologie en klimaatbeleid.

De afspraken bestrijken onderwerpen als energiebesparing (o.a. huur- en koopwoningen, mobiliteit, bedrijven), duurzame energie, duurzame werkgelegenheid, financieringssystemen duurzame investeringen, etc. Eind 2016 en 2018 wordt tussentijds geëvalueerd waarna zo nodig aanvullende maatregelen worden genomen.

2.1.6 Overige kaders

Behalve in de hiervoor genoemde documenten zijn kaders voor afzonderlijke duurzaamheidsaspecten terug te vinden in tal van kaderdocumenten en beleidsplannen die zijn opgesteld voor de uitvoering van wettelijk taken op het gebied van milieu, ruimtelijke ordening en volkshuisvesting. Ook de Gebiedsprogramma's vormen kaders voor de realisatie van duurzaamheidsbeleid. Bijlage 2 geeft een overzicht van deze kaders.

2.2 Partners en rollen

De gemeente heeft in het bevorderen van duurzaamheid een voortrekkersrol en benut daarbij de mogelijkheden vanuit haar bestuurstaken. Bij veel initiatieven zijn meerdere beleidsvelden samen betrokken. Vaak ligt de opgave van feitelijke realisatie van een maatregel bij particulieren, maatschappelijke organisaties of bedrijven (externe partners). Daarnaast zoekt en benut de gemeente zo veel mogelijk samenwerking met andere overheden in regionale en landelijke overleggen. (Speerpunt 8, par. 2.8).

Afhankelijk van onderwerp, situatie, partners en type aanpak voor de fase waarin een initiatief zich bevindt neemt de gemeente één of meer van de volgende rollen of taken op zich:

- **Ontlokken:** prikkelen van externe partijen om met een duurzaamheidsopgave aan de slag te gaan. Bijvoorbeeld corporaties, bedrijven, maar ook burgerinitiatieven. Als gemeente faciliteren we; anderen moeten het oppakken en uitvoeren.
- **Kennisdelen:** voorlichting/communicatie, educatie, ontsluiten informatie, verbinden van partijen en/of hun projecten.
- **Ondersteunen:** helpen en faciliteren van derden bij het totstandbrengen van maatregelen met organisatorische voorzieningen, subsidies of hulp en bemiddeling bij subsidieverwerving
- **Pilots:** voorbeeldprojecten (helpen) starten.
- **Borgen:** 'vastleggen' van duurzaamheidseisen, methoden, afspraken bijvoorbeeld in regelingen, procedures, interne handboeken, convenanten e.d.
- **Uitrollen:** op grootschalige(r) wijze in praktijk brengen en daarmee versnellen van een werkwijze of type maatregel vaak na een pilot. Zowel door gemeente als door externen met de gemeente als ondersteuner.
- **Toezicht:** hierbij benut de gemeente (of Omgevingsdienst IJmond) haar wettelijke taken vanuit Milieu- en Ruimtelijke Ordeningswetgeving om maatregelen van derden te bevorderen. Soms dwingend via voorschriften en de controle daarop, soms via vrijwillige afspraken, gebruikmakend van contactmomenten en kennis.

3 De acht speerpunten en hun prioriteiten

In dit hoofdstuk geven we voor elk van de acht speerpunten de algemene opgave en onze prioriteiten en doelen voor de periode 2015-2019. Door te focussen op prioriteiten vergroten we het overzicht en leggen de aandacht op de stappen die nu het meest bijdragen aan een duurzaam Haarlem voor de toekomst. Dat kan ook indirect zijn. Zo zijn voorlichting, educatie en ook intergemeentelijke, regionale en nationale samenwerking vooral middelen om duurzaamheidsdoelen binnen de andere speerpunten te helpen realiseren.

Voor de selectie van de prioriteiten hebben wij – vaak lopende – aanpakken onderling gewogen, om diegene te vinden die in de komende jaren de meeste inspanning verdienen en het meest kansrijk zijn. Ook hebben wij één of meer nieuwe aanpakrichtingen

opgenomen die in de komende jaren (meer) aandacht vragen. Zo komen we tot een evenwichtige, handzame set van prioriteiten voor de komende jaren.

De overige, lopende activiteiten worden gewoon voortgezet daar waar gemeentelijke inzet nodig blijft om de doelen te bereiken. En de gemeentelijke Duurzaamheidsmonitor, met daarin opgenomen de CO2-monitor, blijft jaarlijks een integraal beeld geven van de activiteiten en hun voortgang.

Het overzichtsschema in bijlage 1 vat de prioriteiten, doelen en meetcriteria per speerpunt samen.

Speerpunt 1:
Groene Mug Bokaal winnaar
Falco Bloemendal van Stayokay.

3.1 Speerpunt 1: Industrie en bedrijven

Bij *industrie en bedrijven* liggen veel kansen. Volgens de CO₂-monitor is deze groep voor ongeveer de helft van de CO₂-uitstoot in Haarlem verantwoordelijk (49,7% in 2013). Dit is inclusief utiliteitsbouw (gebouwen voor andere functies dan wonen). De laatste jaren, vooral in 2013, lijkt de groei van de CO₂-uitstoot van deze groep af te vlakken. Energiebesparing begint op gang te komen, maar er is nog veel te doen. Tot nog toe richten wij ons in onze aanpak vooral op het verleiden van ondernemers om maatregelen te treffen. Dat doen we door informatie beschikbaar te maken en desgewenst gericht te adviseren, door samenwerkingsverbanden en –akkoorden te stimuleren, door partijen te verbinden met uitvoerende bedrijven voor duurzaamheidsmaatregelen, en door pilots (mee) op te zetten, in de hoop dat zij daarvan gebruik maken. In lijn met het Energieakkoord is met de Omgevingsdienst IJmond afgesproken dat we de milieuwetgeving gaan benutten om ondernemers aan te spreken op energiebesparende maatregelen. Zie onze prioriteiten 2015-2019. Naast energiebesparing in processen en bedrijfsvoering zal voor klimaatneutraliteit meer inzet van duurzame energie noodzakelijk zijn. Juist voor bedrijven en industrie liggen er grote kansen om deze zelf op te wekken en te leveren (zie ook speerpunt 4 Groene Energie).

Daarnaast bieden bedrijven en industrie ook forse kansen voor besparing van grondstoffen (afvalscheiding, recycling). Grondstoffenbesparing willen we meer gaan meenemen in toezicht en advisering vanuit de milieuwetgeving. Dit en het bevorderen van bedrijven die gespecialiseerd zijn in energiebesparende en andere duurzaamheidsmaatregelen wordt besproken onder speerpunt 7 Verduurzamen lokale economie. We beperken ons hier verder tot de klimaataspecten.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

Ons doel is om in 2030 uit te komen op CO₂-neutraliteit van de gezamenlijke bedrijven. En het doel voor de periode tot 2019 is dat elk jaar alvast 1,5% energiebesparing wordt gerealiseerd (SER energieakkoord). Prioriteiten voor deze periode zijn:

- **Bevorderen van energiebesparing bij bedrijven en industrie.**

Hieraan wordt via drie kanalen gewerkt:

- Via de *gemeente rechtstreeks*, vooral in de vorm van informeren, kennisdelen, verbinden, adviseren, waarbij we een cofinancieringsfonds voor bedrijven tot stand willen brengen. Praktische doelstelling voor 2019 is dat duurzaamheid en energiebesparing uitgangspunt zijn voor nieuw beleid, kaders en investeringen. Ook moeten substantiële stappen zijn gezet naar opwekking van hernieuwbare energie bij bedrijven (zie ook speerpunt Groene energie). We meten de voortgang via de extra investeringen en/of arbeidsplaatsen in de duurzame techniek.
- Via de *Omgevingsdienst IJmond* (ODIJ) zetten we behalve op informatie en advisering, ook in op wettelijke reguleringsmogelijkheden vanuit de milieuwetgeving. Daarin worden energiebesparende maatregelen meegenomen. De ODIJ volgt daarbij twee sporen. Zij stimuleert continue aandacht voor energiebesparing door vrijwillige afspraken (bijvoorbeeld het halen van een erkend milieukeurmerk). Daarnaast dwingt zij maatregelen af, met name erkende maatregelen met vijf jaar terugverdientijd. Toepassing daarvan is inmiddels wettelijk voorgeschreven en toezicht daarop is afgesproken in het energieakkoord. Een onderzoek naar wat dit kan opleveren, wordt nog uitgevoerd door de ODIJ, maar we verwachten daarmee in 2019 de CO₂-uitstoot met tenminste 10% te kunnen terugdringen. Met de huidige toezichtsprioritering van de ODIJ betekent dit dat in 2019 de belangrijkste energie verbruikende bedrijven allemaal zijn bezocht en de erkende maatregelen hebben getroffen of die volgens een plan uitvoeren. Dit is ongeveer 2/3e van het bedrijvenbestand. De resterende bedrijven met een lager energieverbruik worden niet

bezoekt, maar wel benaderd met informatie (o.a. via De Groene Mug, samen met ODIJ). We volgen de aantallen van deze bedrijven.

- De derde route is via het *ondernemersloket*, dat ondernemers via informeren, doorverwijzen en klantcontact bekend maakt met het concept duurzaam, energiezuinig en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Zodat dit zoveel mogelijk wordt toegepast, in elk geval bij nieuwe en verplaatste vestigingen of uitbreidingen van bedrijven. Voor 2019 is ons doel dat alle bedrijven dit loket weten te vinden en dat nieuwe bedrijven het concept duurzaam ondernemen toepassen. We meten dit via enquêtes.

We meten de voortgang van bedrijven en industrie richting klimaatneutraliteit primair via de CO2-monitor. Daarnaast volgen we het aantal bedrijven dat maatregelen getroffen of gepland heeft (ondernemersenquête en gegevens van de ODIJ). De effectiviteit van onze diverse aanpakken leiden we af door te vragen naar de aanleiding of informatie/adviesbron voor maatregelen, en door certificaten te tellen (GPR/BREEAM/Green Key).

- **Stimuleren van gebiedsgerichte, collectieve ondernemerssamenwerking.**

Dit gebeurt via een groot aantal activiteiten gericht op borgen, kennisdelen, samenwerken –ook MRA-regionaal-, en pilots, waarbij de gemeente, -samen met Stichting Parkmanagement en ODIJ- helpt, informeert, ondersteunt en adviseert. Voorbeelden zijn het (helpen) opstellen van duurzame convenanten, afspraken met partners, opleidingen, deelname aan Greendeals, uitbreiden Parkmanagement naar Green Biz of GebiedsEsco en Greenkey certificaten.

De samenwerking tussen ondernemers moet een extra impuls geven aan het daadwerkelijk treffen van maatregelen. We promoten en ondersteunen de totstandkoming van een Green Biz Waarderpolder, maar dit hangt sterk van de ondernemers af. Ons doel voor 2019 is dat alle gebieden en branches bezig zijn met het aanbrengen van energiebesparende maatregelen en een energiezuinige bedrijfsvoering.

We meten de voortgang van deze aanpak via het aantal bedrijven dat in één of meer van deze samenwerkingsinitiatieven deelneemt (ondernemersenquête of gegevens ODIJ/Kamer van Koophandel Kvk) en de verwachte bijdrage aan CO2-reductie of grondstoffenbesparing.

3.2 Speerpunt 2: Mobiliteit

Mobiliteit ('Verkeer en Vervoer') is volgens de CO2-monitor verantwoordelijk voor ongeveer een kwart van de CO2-uitstoot (24,6% in 2013). In 2013 is de CO2-uitstoot – uitgaande van de landelijke trend en aantallen Haarlemse voertuigen – met 1,7% iets afgenomen ten opzichte van het jaar ervoor, maar dit hoeft nog geen trend te zijn. Ook hier liggen potentieel belangrijke energiebesparingsmogelijkheden. Behalve op het klimaat heeft mobiliteit veel impact op de leefbaarheid (luchtkwaliteit, geluid) en ruimtelijke kwaliteit (ruimte voor wegen en parkeren). Maatregelen om mobiliteit te verduurzamen maken daarom ook deel uit van beleidskaders en -plannen voor luchtkwaliteit, geluid en openbare ruimte. Bereikbaarheid en mobiliteit met keuzevrijheid vormen eveneens een elementaire verworvenheid van de moderne samenleving en een belangrijk aspect van de leef- en woonkwaliteit. Overheden hebben ook een verplichting om dáárvor te zorgen, en er is weinig ruimte voor een lokale overheid om aanvullende eisen te stellen aan voertuigen of vervoerswijzekeuze: daarvoor is landelijke en Europese regelgeving nodig. Dit betekent dat verduurzaming van mobiliteit vooral moet gebeuren door te verleiden, door alternatieven te promoten en te zorgen dat deze aantrekkelijker worden. Haarlem zet al jaren in op verandering van de modal split, de vervoermiddelkeuze, om het aandeel autogebruik daarbinnen te verkleinen. Keuze voor de fiets in plaats van de auto levert 100% besparing op van uitstoot van CO2 én van gezondheidsschadelijke stoffen en geluid. Bovendien is bewegen goed voor de gezondheid. Zeker voor de korte, maar steeds meer ook op de middellange afstand (fietsssnelweg, elektrische fiets) biedt fietsen een zeer duurzaam alternatief voor de auto. Op de wat grotere afstand levert OV per reizigerskilometer minder CO2-uitstoot op. Deze kan relatief eenvoudig tot nul worden teruggebracht voor een heel concessiegebied, door schone brandstoffen voor de bussen en taxi's door te voeren (groen gas in Haarlem IJmond).

Naast bevorderen van alternatieven voor het autogebruik, blijft het ook nodig om het autogebruik zelf duurzamer te maken. Autodelen maakt dat de auto efficiënter gebruikt wordt, vooral omdat deze voor de deelnemers niet meer het standaard vervoermiddel is. Ook via het parkeerbeleid kunnen we bijdragen aan duurzamer maken van het autogebruik. Door de beschikbare parkeerruimte beter te verdelen kunnen we zoekverkeer en de geluid, lucht-, trillingshinder en verkeers- onveiligheid die daar het gevolg van zijn verminderen. In de Parkeervisie zijn verschillende doelen van het Haarlems parkeerbeleid geformuleerd.

Maar het meest effectief voor verduurzaming van het autogebruik zijn schone brandstoffen. Haarlem

zet daar al vijftien jaar actief op in door het rijden op groen gas en elektriciteit te promoten en te faciliteren.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

Onze lange termijn doelstelling voor het speerpunt duurzame mobiliteit is een reductie met 30% van de CO2-uitstoot (t.o.v. 2010). Ons doel voor 2019 is dat de CO2-uitstoot door mobiliteit met ten minste 5% of meer gedaald is t.o.v. 2010. Onze prioriteiten zijn:

- **Stimuleren van fietsgebruik in plaats van de auto.**

We voeren een groot aantal activiteiten uit waaronder uitbreiden fietsparkeergelegenheid, verbeteren fietsnetwerk, verbeteren overstapmogelijkheden OV/fiets en promotieactiviteiten. Haarlem zet al jaren sterk in op fietsgebruik voor de korte en middellange afstand en blijft dat doen binnen de financiële mogelijkheden, waar mogelijk in combinatie met onderhoudsprojecten. Naast de bovenstaande doelstelling in CO2-termen formuleren we een doelstelling voor de groei van het fietsgebruik. Momenteel loopt nog een onderzoek naar een geschikt(e) meetmethode en -criterium.

In het Uitvoeringsprogramma Fietsinfrastructuur (2007) is een overzicht en prioriteitsstelling gemaakt van benodigde fiets(netwerk)projecten vanuit het Haarlems Verkeer en Ver-

voer Plan (HVVP). We stellen ons als praktisch doel om in 2019 naast de fietssnelweg (Haarlems deel), ook de in aanmerking komende projecten uit het Uitvoeringsprogramma fietsinfrastructuur gerealiseerd te hebben. Dit laatste voor de trajecten waar in deze periode groot onderhoud (weg/rioleering) plaatsvindt en onder voorbehoud van voldoende financiering. Hiervoor doen wij een beroep op BDU-subsidies, het Regionale Mobiliteitsfonds Kennemerland en onze extra middelen voor duurzaamheid, fiets en groen voor BDU-projecten. De beschikbare fietsparkeergelegenheid moet in 2019 aan de (toenemende) vraag voldoen.

Voor monitoring meten we de voortgang als aantal trajecten of km gerealiseerde (verbetering van) fietspaden en de tevredenheid over de parkeergelegenheid (enquête).

- **Bevorderen van rijden op schone brandstoffen: elektriciteit en groen gas.**

Dit doen we door promotie, door het complimenteren van mensen die al schoon rijden en door uitbreiding van de infrastructuur (laadpalen en vulpunten). Elektrisch rijden is schoon en potentieel CO₂-neutraal bij gebruik van duurzaam opgewekte energie. Groen gas is energieneutraal omdat het uit afvalgas wordt gewonnen. Naast voortzetting van het lopende laadpalenprogramma (twee per wijk) vestigen we ook een snellaad-station bij de ingang van de stad (vijf auto's tegelijk in een kwartier opladen) en stimuleren we slimme apps voor het vinden van vrije laadpalen. Daarnaast blijft Haarlem zich inzetten voor schone OV-concessies.

We meten de voortgang aan de hand van het aandeel elektrische of groen gas auto's (10% in 2019).

- **Onderzoeken mogelijkheden voor systeeminnovatie openbaar vervoer.**

Deze periode benutten wij voor verkenning en visievorming. Het aandeel van de vervoerswijze OV voor de korte ritten is beperkt. Om OV tot een betere concurrent van autogebruik voor korte ritten te laten worden, willen we voor de iets langere termijn inzetten op een systeeminnovatie, voor Haarlem of in regioverband. Momenteel doen veel stadsbuslijnen nog vrij lang over het transport tussen buurthalthes en knooppunten. Om de buurten beter te ontsluiten denken we bijvoorbeeld aan hoogfrequente lijnen en goedkoop elektrisch hoogfrequent transport vanuit de wijken naar de knooppunten van deze hoofdlijnen.

De belangrijkste OV-concessies zijn nu net vergeven, maar we willen deze periode benutten om hierover na te denken en draagvlak te verwerven - ook bij de provincie als concessieverlener-, met voldoende prioriteit om in 2019 een visie op een systeeminnovatie gereed te hebben.

3.3 Speerpunt 3: Gebouwde omgeving

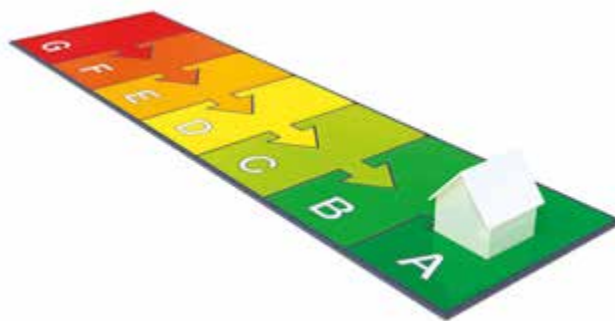

De bebouwde omgeving is volgens de CO₂-monitor goed voor ongeveer een kwart van de CO₂-uitstoot in Haarlem (27,6% in 2013). Dit betreft woningen; uitstoot door andere gebouwen (utiliteitsgebouwen) is verwerkt in de

getallen voor bedrijven en industrie.

De afgelopen jaren laten een daling zien in het gas-en elektriciteitsverbruik per woning (gas gemiddeld 1,5% per jaar, elektriciteit gemiddeld 1,2% per jaar). Sloop/nieuwbouw van woningen en energiezuinig renoveren hebben hieraan bijgedragen. Ongeveer 45% van de huishoudens heeft groene stroom (peiling 2012).

In de afgelopen drie jaren zijn ruim 1400 huurwoningen energetisch verbeterd met twee labelstappen. Dit is circa vijf procent van de voorraad. Ook zijn tussen de 100 en 500 woningen van particuliere eigenaren verbeterd met minimaal twee labelstappen. Ongeveer 1.400 woningen hebben zonnepanelen.

Het energiegebruik van huishoudens in Haarlem ligt overigens ver onder het landelijk gemiddelde (gas 8%, elektriciteit 14% lager). Dit komt doordat in Haarlem relatief veel kleine woningen voorkomen. Toch zijn er in Haarlem nog veel oudere, energie-onzuinige woningen en is er nog veel te winnen met isolatie daarvan. Haarlem zet daarom al jaren in op het bevorderen van energiezuinige renovatie. Het landelijke SER Energieakkoord geeft hieraan een verdere stimulans. Daarin is opgenomen dat per jaar 300.000 woningen twee labelstappen moeten verbeteren, waarvoor er diverse stimuleringsgelden zijn.

De rol van de gemeente is vooral dat zij corporaties en particulieren over de streep probeert te trekken hun woningen te verbeteren. Dat doet ze door op allerlei manieren informatie te ontsluiten, partijen bij elkaar te brengen, wijkinitiatieven te ondersteunen, te helpen bij subsidieverwerving, soms zelf beperkte subsidies te verstrekken, proefprojecten uit te voeren of te stimuleren en renovatiepakketten tot stand te brengen, samen met de lokale bouwkolom.

Wijkinitiatieven om woningen en wijk te verduurzamen krijgen veel aandacht; zij vormen een verbindende factor in een wijk.

De gemeente ondersteunt negen bestaande wijkinitiatieven en stimuleert nieuwe. Zij heeft daarvoor ook een fonds beschikbaar. Bij hun verbeteringen kunnen corporaties en particulieren gebruik maken van diverse 'energiesprong'-pilots van woningcorporaties (bijv.: 'nul op de meter' in Hof van Egmond), waarvoor de gemeente zich heeft ingezet.

Nieuwbouw heeft veel minder aandacht nodig dan renovatie, omdat hiervoor strenge voorschriften voor isolatie en energieverbruik gelden (Bouwbesluit: in 2020 bijna energie neutraal). Toezicht hierop is onderdeel van de reguliere gemeentelijke taken (samen met ODIJ).

Behalve op het gebied van klimaat en energie liggen er in de gebouwde omgeving ook kansen op andere duurzaamheidsaspecten, vooral rakend aan speerpunt 7 Verduurzaming lokale economie. Dit zowel wat betreft thema's grondstoffen(her)gebruik (duurzame bouw en renovatie), als duurzame bedrijvigheid (o.a. werkgelegenheid in advies, ontwikkeling en realisatie duurzaamheids-maatregelen). Omdat het om de woonomgeving gaat, staat de gebouwde omgeving bovendien centraal voor thema's als klimaatadaptatie (denk aan voorkómen van hittestress of wateroverlast) en ruimtelijke en leefomgevingskwaliteit (denk aan groenere wijken, betere luchtkwaliteit, geluidsisolatie). Wij laten deze zoveel mogelijk meeliften met onze activiteiten ter bevordering van het nemen van energiemaatregelen. Zoals het meenemen van geluidsisolatie bij warmte-isolatie, en het verbreden van bewonersinitiatieven voor energiebesparing naar groenere wijken.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

De verwachting is dat een (netto) nul uitstoot van CO₂ binnen dit speerpunt niet haalbaar is, tenzij een zeer grootschalige inzet van duurzame energie voor huisverwarming mogelijk wordt. Dit door het grote aandeel oude woningen in Haarlem. Een lange termijn doelstelling in cijfers voor de netto CO₂

uitstoot uit woningen is op dit moment nog niet te formuleren; ook landelijk is een dergelijke CO₂-doelstelling niet beschikbaar.

In lijn met de formulering in het Energieakkoord houden we daarom als doel aan dat in 2030 zoveel mogelijk corporatiewoningen met label B gerealiseerd zijn, en zoveel mogelijk maatregelen bij particuliere woningen. De afspraken uit het Energieakkoord betekenen dat in de komende jaren jaarlijks 3000 woningen in Haarlem met twee labelstappen zouden moeten verbeteren. We zijn hierover nog in gesprek met de woningbouwcorporaties. Die hebben aangegeven dat dit aantal van 3000 woningen niet haalbaar is, omdat de verhuurders hun energie-investeringen maar in beperkte mate kunnen verrekenen in de huurprijs. Hiernaar wordt in 2015 nader onderzoek gedaan.

Onze prioriteit voor de komende jaren blijft:

- **Duurzame renovatie stimuleren en faciliteren.**

Wij blijven onverkort inzetten op de aanpak van huurwoningen, 'gestippeld bezit' (huizenblokken van particuliere woningen gecombineerd met huurwoningen) en VvE's in de Watt voor Watt aanpak.

Wij willen die voortzetten, liefst met ambitieuzere inzet, met opschaling van ervaringen uit succesvolle projecten naar nieuwe projecten (Energiesprongprojecten, Routekaart Klimaatneutraal Haarlem Oost). Wij nemen dit mee in onze besprekingen met de corporaties en andere stakeholders.

Daarnaast voeren wij tot eind 2016 het Energieakkoord voor de particuliere woningvoorraad uit. Voor de versterking en continuering na 2016 van onze regionale samenwerking met de Omgevingsdienst IJmond hierbij hebben we extra RAP (Regionaal Actieprogramma Wonen)-budgetten aangetrokken. Producten en diensten voor verduurzaming van woningen die de afgelopen jaren vooral in Haarlem zijn ontwikkeld worden in de regio via RAP budget ingezet.

Wij gaan door met het stimuleren en ondersteunen van bewoners- en wijkinitiatieven (bijv. Groene Moeders, Groene Ambassade). Een participatie-netwerk (van Pletterij, Stadsgarage en ABC) organiseert masterclasses over duurzaamheid. En we hebben een medewerker aangesteld die als 'groene scheepsloods' maatschappelijke initiatiefnemers door de gemeentelijke organisatie kan helpen loodsen. Wij stimuleren de plannen van ondernemers voor een loket waar monumentengenaren advies-op-maat kunnen krijgen.

We borgen duurzame ontwikkeling in de gebouwde omgeving met duurzaamheidscriteria in ruimtelijke plannen (zie speerpunt 6 Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid). We onderzoeken

ook het maken van een 'groene gebiedsopgave' met bewoners, bedrijven, corporaties, maatschappelijke organisaties en gemeente.

Om de doelstelling van zoveel mogelijk labelverbetering te kunnen monitoren zetten we ons ervoor in dat een volgsysteem wordt opgezet voor de labelverbetering bij corporaties en particulieren.

Daarnaast volgen we de voortgang van onderdelen van onze aanpak met praktische criteria zoals aantallen buurtinitiatieven, informatieaanvragen, e.d.

3.4 *Speerpunt 4: Groene energie*

Zoals ook uit de CO2-monitor blijkt, vereist een klimaatneutraal Haarlem behalve energiebesparing ook dekking van een aanzienlijk aandeel van de energiebehoefte met duurzame energie. Het is met de huidige prognoses niet te verwachten dat deze op afzienbare termijn voldoende beschikbaar is via de landelijke energie-netwerken (vooral niet wat betreft groen gas). Dit be-

tekent dat een forse stijging nodig is van de lokale opwekking en benutting in Haarlem zelf (eventueel in regioverband) van duurzame energie. Daartoe rekenen we aardwarmte (geothermie), Warmte Koude Opslag (WKO) in de bodem, benutting warmte uit asfalt, windenergie, laagwaardige biomassa en zonnepanelen.

Wij gaan onverkort verder met onze brede inspanningen om initiatieven van Haarlammers (individueel en buurten), corporaties, organisaties en bedrijven op deze terreinen te bevorderen, door kennis en informatie te ontsluiten, partijen te verbinden, ondersteuning te geven bij het vinden van financiering, proefprojecten op te zetten of eraan deel te nemen, etc. Ook ons ruimtelijk beleid (speerpunt 6: Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid) zetten we in om kansen voor duurzame energie optimaal te benutten en behouden.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

Wij stellen als doel voor de lange termijn dat in 2030 de helft van het huidige (2010) energieverbruik duurzaam wordt opgewekt.¹ We volgen dat met de CO2-monitor. Voor het aandeel zonne-energie daarin is er voldoende dakoppervlak in Haarlem om 15 tot 20% van de Haarlemse elektriciteitsbehoefte te dekken door zonnepanelen. Ons doel is dat in 2030 80% van het geschikte oppervlak benut wordt.

Voor 2019 gaan wij uit van een groei van het totale aandeel duurzaam opgewekte energie naar 15% (Energieakkoord: 14% in 2020). Onze prioriteit is voor deze periode:

- **Versnelling in Haarlem klimaatneutraal door samenwerking onder de vlag van Spaarne Energie.**

Een versnelling vergt opschaling van de inzet op hernieuwbare bronnen, anders dan fossiele energie. Daartoe moeten samenwerkingsverbanden worden gecreëerd voor het opwekken en benutten van zulke alternatieve energie in Haarlem (of regio: MRA). Onder de noemer 'Spaarne Energie' onderzoeken we daarvoor de mogelijkheden en ondersteu-

nen, faciliteren en stimuleren deze op uiteenlopende wijze. Maar we nemen zeker niet alles over. Met name groot-schalig gebruik van geothermie biedt grote kansen voor een schaa sprong, maar vereist door de benodigde investeringen samen-

werking met grote, bovenlokale partijen. Effectief gebruik van overtollige warmte van bedrijven of asfaltcollectoren om via WKO woningen te verwarmen vraagt om krachtige samenwerking tussen bedrijven, gemeente en burgercollectieven. Mede door grootschalige(r), collectieve projecten te stimuleren en te ondersteunen is ons doel dat in 2019 het aantal zonnepanelen van ruim 20.000 nu tot 50.000 is uitgebreid. Dat komt overeen met 6.000 ton bespaard CO2.

We meten de voortgang aan de hand van het totaal gerealiseerde vermogen van de verschillende duurzame bronnen in Haarlem, door gemeente en andere partijen, met de CO2-monitor. Daarnaast houden we de voortgang van het bevorderen van samenwerking bij met praktische criteria zoals aantallen lopende initiatieven en gesloten overeenkomsten.

¹ De andere helft moeten we dan hebben bespaard (dus niet meer 'gebruiken') door energiebesparende maatregelen. Dan zijn we klimaatneutraal.

3.5 Speerpunt 5: Gemeentelijke organisatie

Bij dit speerpunt hebben wij in hoge mate de realisatie van de maatregelen in eigen hand. Wij kunnen zelf besluiten om de eigen gebouwen energiezuiniger te maken en energiezuinige oplossingen toe te passen bij de inrichting van de openbare ruimte. De gemeente kan daarmee een voortrekkers- en voorbeeldrol vervullen. Daarom werd de doelstelling om klimaatneutraal te zijn voor de gemeentelijke organisatie ook al voor 2015 als doel gesteld.

Volgens de CO₂ monitor is het aandeel van de gemeentelijke organisatie in de CO₂-uitstoot van Haarlem relatief klein, namelijk minder dan 0,5%. Dit betreft het gasgebruik; de rest van de energiebehoefte wordt gedekt met groene stroom (van windmolens).

Door compensatie van het gasverbruik met de aanplant van bomen wordt aan de doelstelling klimaatneutrale organisatie in 2015 inderdaad voldaan. Bomen nemen tijdens hun groei CO₂ op uit de atmosfeer en verminderen zo de klimaatverandering.

De eigen gebouwen van de gemeente en de openbare ruimte bieden volop kansen voor verduurzaming en voorbeeldwerking. Door sterke centralisatie van de aankoop van materialen en diensten in de gemeente is hieraan relatief eenvoudige sturing te geven (geborgd in voorschriften voor aanbestedingen en ontwerpen). Duurzaam inkopen is een zeer belangrijk beleidsinstrument voor de verduurzaming op uiteenlopende aspecten van onze eigen organisatie, waarvan de inkoop van energie maar één voorbeeld is.

Tot de voorbeeldfunctie in brede zin van de gemeentelijke organisatie rekenen wij ook **communicatie en educatie** over duurzaamheid. In feite zijn communicatie en educatie primair middelen waarmee wij inspanningen binnen alle thema's ondersteunen door deze bekender te maken, interesse en draagvlak te kweken en duurzaamheid tot een vanzelfsprekend onderdeel van keuzes van Haarlemmers en bestuur te maken.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

Als doel voor 2019 en daarna voor dit speerpunt als geheel stellen we een klimaatneutrale organisatie zonder compensatie voor het gasverbruik. Dit doen we door het gasverbruik verder te verlagen en waar mogelijk zelf duurzame energie op te wekken met onze gebouwen -waaronder ons maatschappelijk vastgoed (scholen, sporthallen)- en de openbare ruimte. Bijvoorbeeld met zonnepanelen op onze daken en warmtewinning uit asfalt, waar mogelijk in lokale verbanden met afnemers, per blok of wijk, al dan niet in 'Spaarne Energie'-verband (zie speerpunt 4 Groene energie). Wij stellen als doel voor 2019 deelname in tenminste drie van zulke lokale netwerken, maar zien daar zeker meer kansen.

Prioriteiten voor komende jaren zijn:

- **Duurzame vastgoedportefeuille.**

We maken de strategische voorraad² energiezuiniger. We breiden daarbij het in voorjaar 2015 opgestelde Meerjaren Onderhoudsplan Gemeentelijk Vastgoed uit met Total Cost of Ownership (TCO) als criterium. We onderzoeken alternatieve financieringsmiddelen, zoals Energy Service Companies (ESCO's), en toetsen deze aan de praktijk door ze toe te passen –als pilot of breder. Einddoel (2030) is een klimaatneutrale portefeuille en daarop afgestemd beheer en onderhoud. Doel voor 2019 is dat de strategische voorraad twee energielabelsprongen maakt.

We meten de praktische voortgang af aan de aantallen gerealiseerde labelsprongen en toepassingen van alternatieve financiering.

- **Duurzaam inkopen verder versterken.**

Eisen van de Aanpak Duurzaam GWW (Grond, Weg- en Waterwerken) vormen een belangrijk aandachtspunt, om zo inrichting en beheer van onze openbare ruimte te verduurzamen. Bij alle inkopen worden levensduurkosten (TCO) meegewogen, ook worden daarvoor actief criteria opgesteld die uit marktconsultatie naar voren komen.

In 2019 willen we dat alle kostenaspecten van al onze inkoop (TCO: inclusief milieu en grondstoffen) beoordeeld en gewogen worden. Zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk in 2025 willen we dit ook hebben uitgebreid tot al onze subsidieverstrekingen, in elk geval voor het aspect klimaatneutraliteit. De voortgang meten we via het aantal trajecten waarvoor TCO-criteria worden toegepast.

- **Duurzame mobiliteit voor de eigen organisatie.**

Dit doen we door het energiezuiniger maken van het wagenpark en een persoonlijk duurzaam reisadvies voor het personeel. Einddoel is een klimaatneutraal woon-werk en werk-werk verkeer. Doel voor 2019 is dat het volledige gemeentelijke wagenpark energielabel A heeft en dat ons personeel zoveel mogelijk met OV of fiets of lopend naar zijn/haar werk komt, daartoe actief gestimuleerd met een persoonlijk reisadvies. We meten de voortgang via het aantal label A auto's en het aantal afgegeven persoonlijke reisadviezen.

- **Communicatie en educatie over natuur, klimaat en duurzaamheid**

Via de media, lespakketten, lesprojecten en evenementen in talloze varianten vergroten wij interesse in, kennis over en draagvlak voor duurzaamheid en duurzame keuzes. Voorts stimuleren en verbinden we burgerinitiatieven, waarbij we extra aandacht geven aan circulaire economie. We bouwen komende jaren het Duurzaamheidscentrum verder uit. Dit centrum faciliteert Haarlemmers, bewoners en bedrijven op het gebied van duurzaamheid, met thema-avonden, workshops, spreekuren en informatiemarkten. Kinderboerderijen krijgen tevens de functie om laagdrempelige voorlichting te geven over duurzaamheidsthema's. Schooltuinen worden gebruikt om informatie te geven over duurzame landbouw en voedselvoorziening, ook wordt hier aandacht geschonken aan

ecologie. De Groene Mug website blijft ons centrale kanaal en verzamelpunt voor informatie en dialoog over duurzaamheid. Het lange termijn doel (2030) is dat de Haarlemse bevolking bereid en in staat is om duurzame keuzes te maken en hiervoor de benodigde kennis heeft of weet te vinden, en dat duurzaamheid geïntegreerd is in het onderwijspakket van elke school. In 2019 willen we dat 90% van de Haarlemmers ten minste de Groene Mug en/of het Duurzaamheidscentrum consulteert over duurzame keuzes en dat 90% van de scholen actief bezig is met duurzaamheid. We meten de voortgang met enquêtes.

² Dit zijn de panden die nodig zijn om onze gemeentelijke beleidsdoelen (onderwijs, sport etc.) te realiseren en die we daarom in bezit houden.

3.6 Speerpunt 6: Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid

In de Kadernota Haarlem Duurzaam benoemen wij Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid als het eerste van drie nieuwe speerpunten. We legden daarmee een koppeling tussen het klimaatbeleid dat voornamelijk stoelt op eigen

Haarlemse keuzes en afspraken, en het veel meer wettelijk geregelde milieu- en ruimtelijke ordeningsbeleid.

Onze wettelijke taken op die terreinen zijn gericht op het bereiken, handhaven en verbeteren van een basiskwaliteit voor de openbare ruimte en de leefomgeving. Ze zijn daarom een vanzelfsprekend en onmisbaar onderdeel van ons duurzaamheidsbeleid.

Deze wettelijke taken bieden echter ook mogelijkheden voor eigen, aanvullend duurzaamheidsbeleid. Zo zetten we onze toezichtstaak voor de milieuwetgeving bij bedrijven krachtig in om klimaat- en duurzaamheidsdoelen te bereiken (zie speerpunt 1). In beleids- en actieplannen of programma's voor bodem, lucht, water en geluid, in de uitvoering van de milieugezondheidstaak³ van de GGD (medische milieukunde), en in (kaders voor) ruimtelijke plannen kunnen wij nadere duurzaamheidsdoelen verwerken. Bij uitbreiding van het gebruik van geothermie en warmte-koude opslag is het nodig om ook

voor de *ondergrond* ruimtelijke kaders op te stellen in een Visie Ondergrondse Ruimte (VOR).

Op deze wijze kunnen we ook voor de doelen uit de andere speerpunten de voorwaarden scheppen.

Het voert te ver om hier van al onze milieu- en r.o.-taken aan te geven welke duurzaamheidsdoelen en –aanpakken we erin hebben verwerkt of willen verwerken. Wij verwijzen daarvoor naar de kaderstukken opgenoemd in bijlage 2, en bespreken hieronder alleen onze prioriteiten.

Tot dit speerpunt rekenen wij ook het onderwerp klimaatadaptatie. Een duurzame en *klimaatneutrale* stad is niet automatisch ook klimaatbestendig en kan dus nog steeds last hebben van regenwateroverlast of hittestress. De gevolgen van klimaatverandering vragen dus onze specifieke aandacht. Welke effecten hebben hevige regenbuien, lange perioden van droogte en aanhoudende hitte op de Haarlemmers, het maatschappelijk leven, de bebouwde en onbebouwde omgeving? Hoe moeten we ons aanpassen aan de effecten van klimaatverandering en onze stad hierop inrichten?

³ Milieugezondheid betreft bewaken en verbeteren van gezondheidseffecten van de milieukwaliteit (GGD medische milieukunde)

Doelen en prioriteiten 2015-2019

Als lange termijn doelstelling voor dit speerpunt stellen wij een gezonde, prettige en toekomstbestendige ruimtelijke ordening en leefbaarheid. We meten dat primair aan de beleving van de milieukwaliteit en –gezondheid door Haarlemmers (Omnibus of GGD Gezondheidsmonitor). Ons doel is dat de score in 2030 ruim voldoende is (7 op schaal van 10). In 2019 moet deze zijn verbeterd met 0,5 punt ten opzichte van 2015 (Omnibus) of ten opzichte van 2012 (Gezondheids-monitor). Ook volgen we de voortgang richting doelstellingen uit de kaderdocumenten met een objectief criterium per beleidsterrein (bijvoorbeeld gesaneerde woningen geluid). Lange termijn doel voor klimaatadaptatie is dat Haarlem klaar is voor klimaatveranderingen. Onze prioriteiten zijn:

- **Verduurzaming van het ruimtelijk beleid**

De aandacht is vooral gericht op het verankeren en concretiseren van duurzaamheid in een reeks beleidskaders; hier wordt al aan gewerkt wat betreft de Structuurvisie Openbare Ruimte (SOR) en het Handboek Inrichting Openbare Ruimte (HIOR). Aandachtspunten voor 2015-2019 zijn het vastleggen van concrete duurzaamheidsvoorschriften in de Nota Ruimtelijke Kwaliteit; het flexibeler maken en meer op de wensen van de bewoners afstemmen van de Parkeernormen; en het concreter maken van de milieuparagraaf in bestemmingsplannen, waarbij ook onderzocht wordt of er meer flexibiliteit in de toegestane functies mogelijk is.

Einddoel (2030) is dat alle beleidsproducten zijn gecheckt en beoordeeld op duurzaamheid; tussendoel voor 2019 is dat alle bestemmingsplannen en projecten vastgesteld in deze periode een duurzaamheidsparagraaf hebben die ook concrete duurzaamheidseffecten beschrijft. De duurzaamheidsaspecten zijn vertaald in de gebiedsprogramma's en worden ook verwerkt in overeenkomsten met externe partners. Onze voortgang meten we met het aantal vastgestelde kaderdocumenten waarin duurzaamheidsaspecten zijn geborgd. Ook meten we het percentage bestemmingsplannen met een duurzaamheidsparagraaf.

- **Bevorderen van groen en ecologie.**

Groen en ecologische diversiteit vormen een goed, zeer zichtbaar visitekaartje voor de duurzaamheid van de gemeente. Groen kan bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan klimaatbestendigheid en vermindering van hittestress.

Haarlem is door zijn dichte bebouwing de meest 'versteende' stad in Nederland. Ontwikkelingen en voorzieningen gaan nog teveel ten koste van groen. We willen dat dit ombuigt met als doel dat Haarlem in 2030 – zowel in beleving van inwoners en bezoekers als in concrete cijfers van oppervlak, functies en kwaliteit van het openbaar groen – ten minste overeenkomt met de meeste middelgrote steden. Voor kwaliteitsdoelen ver-

wijzen wij naar ons Ecologisch Beleidsplan. Wij onderzoeken hoe wij een behoud en verdere uitbreiding van groenareaal en –functies kunnen borgen en afstemmen met andere wensen. Dit voor heel Haarlem en per gebied, waarin we ook het verminderen van klimaatrisico's meewegen. We verwerken dit in de SOR en in de gebiedsopgave/-programma's. In 2019 moet dit beleid herkenbaar zijn doordat de afname van groen tot staan is gebracht. We kiezen nu al als uitgangspunt om waar mogelijk groen te beplanten en waar het kan, verhard naar onverhard oppervlak om te zetten. Dit laatste in de openbare ruimte, maar ook door particulieren te stimuleren hun tuinen te vergroenen. Bijvoorbeeld in een Operatie Steenbreek of vergelijkbare campagne. Wij onderzoeken momenteel de opzet. Als voorlopig doel stellen wij dat in 2019 2/3e van de Haarlemmers bekend is met het belang van minder verhard oppervlak en dat rond vergroening (openbare ruimte en particulier) in ten minste 1/3e van de wijken en buurten lokale initiatieven lopen. We beoordelen de voortgang aan de hand van het oppervlak openbaar groen. Daarnaast meten we de aandacht voor vergroening onder Haarlemmers met een enquête en via de aantallen groene wijk- en buurtinitiatieven.

- **Onderzoek klimaatbestendige stad.**

We doen in deze periode onderzoek naar de invloed van hitte, extreme neerslag en droogte op het functioneren van onze stad. Met een stresstest op klimaatbestendigheid gaan we daarvoor de effecten van extreem weer in beeld brengen. Daarbij kijken we naar het risico op schade aan kwetsbare plekken in de stad en voor groepen in de samenleving en ook naar de eventuele baten van klimaatverandering. Denk daarbij aan een toename van watertoerisme in onze stad. In samenhang met deze globale en integrale stresstest, zullen in ieder geval de thema's hittestress en waterstress verder worden onderzocht en uitgewerkt naar mogelijke maatregelen om de gevolgen van hitte en wateroverlast te verminderen. In 2019 hebben we hierop een visie ontwikkeld.

3.7 Speerpunt 7: Verduurzaming lokale economie

In een duurzame economie maken productie en consumptie zoveel mogelijk gebruik van hernieuwbare bronnen en wordt zo weinig mogelijk verspild en vernietigd. Op energiegebied staat dit al centraal. Voor

grondstoffengebruik betekent het – naast zuinige productie – een maximaal hergebruik van afval- en reststoffen volgens cradle-to-cradle principes. Dit is tevens een kernpunt van een circulaire economie.

Lokaal kunnen wij aan dit hergebruik vooral bijdragen via onze beheerstaak voor het Haarlemse *huishoudelijke afval*. Uiteindelijk willen wij een situatie bereiken waarin zo min mogelijk afval zonder enige vorm van nuttig hergebruik vernietigd wordt. Dit vereist zo vroeg mogelijke afvalscheiding, waartoe de inwoners zoveel mogelijk gestimuleerd worden, via informatie en goede inzamelvoorzieningen en –voorschriften. Ook door beprijzing kan scheiding gestimuleerd worden.

De inzameling en verwerking van ons afval vindt plaats door Spaarnelanden, waarmee wij afspraken hebben gemaakt o.a. met betrekking tot afvalscheidingspercentages, en de manier om deze te realiseren. Haarlem heeft een achterstand wat betreft afvalscheiding ten opzichte van andere gemeenten. Deze wordt nu versneld ingelopen met het op 28 mei 2014 door de Raad vastgestelde Duurzaam Afval Beleid. Met onze ervaringen daarbij ontwikkelen wij nieuwe maatregelen en beleid om te werken aan verdere verkleining van de hoeveelheid ongebruikt restafval.

Over het *bedrijfsafval* in Haarlem hebben wij geen direct beheer, en inzameling en verwerking vindt door verschillende bedrijven plaats, naast Spaarnelanden. Via de Omgevingsdienst IJmond gebruiken wij vooral de mogelijkheden vanuit het toezicht op de milieuwetgeving om de ondernemers zelf aan te spreken op maximaal hergebruik en minimale reststoffen. De aanpak (deels dwingend, deels stimulerend) komt overeen met die voor energiemaatregelen en kan ermee worden gecombineerd. (zie speerpunt 1 Bedrijven en industrie). Daarnaast hebben wij subsidie aangevraagd voor een onderzoek naar mogelijkheden voor hergebruik van de reststromen van 150 maak-bedrijven in de Waarderpolder, als stap richting circulaire economie.

Verduurzaming van de lokale economie omvat ook het bevorderen van bedrijvigheid en werkgelegenheid die zich *richt* op verduurzaming, zoals adviseurs, aannemers en winkels gespecialiseerd in energiebesparing of recycling. Ook hier zijn er raakvlakken met andere speerpunten. Het bij elkaar brengen van afnemers en aanbieders en de ondersteuning van professionalisering (kennisvergroting, bevorderen van overeenkomsten en maatregelpakketten etc.) zijn integraal onderdeel van onze werkwijze. Ze vormen daar middelen om de doelstellingen voor energie en duurzaamheid dichterbij te brengen.

Met de benoeming van duurzame lokale economie tot nieuw speerpunt in de Kadernota Haarlem Duurzaam wilden we die inspanningen vooral vanuit het economisch perspectief bezien. Duurzame werkgelegenheid is ook een kernpunt van een circulaire economie.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

- **Verbeteren scheiding en hergebruik van huishoudelijk afval.**

In de nota Invoering Duurzaam Afval Beheer besloot de raad dat Haarlem naar 45% afvalscheiding wil groeien om te voldoen aan een richtlijn van het Rijk. Zo worden in drie jaar aan 30.000 laagbouwwooningen duo-rolcontainers voor papier en kunststof uitgereikt en worden 84 extra ondergrondse containers voor glas, papier en kunststof geplaatst bij hoogbouw. We houden dit als doelstelling voor 2019 aan. Inmiddels is vanuit afspraken tussen de afvalsector, gemeenten en het Rijk (Programma VANG) een nieuwe richtlijn vastgesteld voor de hoeveelheid reststoffen. Voor Haarlem zou dit een percentage van 130 kg/inwoner betekenen in 2020. Dit is onhaalbaar vanuit de huidige 307 kg/inw. Wel stellen wij ons ten doel om vanaf 2020 naar 130 kg/inw toe te werken en daarvoor in 2019 benodigd beleid vastgesteld en maatregelen in gang gezet te hebben. Voor de lange termijn (een nader te bepalen tijdstip voorbij 2030) willen we dat de hoeveelheid niet hergebruikte reststoffen geminimaliseerd is. Volgens onderzoek is dit circa 30 kg/inwoner, waaruit dan alleen nog energie gewonnen kan worden.

Om de vorderingen per afvalstroom, inclusief de verdere verwerking goed te kunnen bijhouden is een volgsysteem voor afval- en reststoffen nodig. De gemeente en de ODIJ zetten zich in voor de totstandkoming ervan. Tot dan meten we de voortgang van ons beleid af aan het scheidingspercentage voor huishoudelijk afval (fijn en grof).

- **Stimuleren van duurzame bedrijvigheid en een circulaire economie.**

Onze doelstelling is zoveel mogelijk groei van de werkgelegenheid op duurzaamheidsgebied in Haarlem. We zetten voorlopig in op een verdubbeling van de werkgelegenheid in deze sector in 2030 en 70% groei in 2019 (t.o.v. 2015); bijstelling kan plaatsvinden op basis van nader onderzoek.

We noemden al onze lokale activiteiten in het kader van andere speerpunten om wijkinitiatieven te bevorderen, afnemers en aanbieders bij elkaar te brengen en uitvoering van maatregelen te professionaliseren. Tevens werken we in de periode 2015-2019 sterk samen in regionaal en interregionaal verband, en ontwikkelen een Visie en Beleid van Haarlem en regio Zuid-Kennemerland. We zetten actief in op MRA-Europa doelstellingen 2016: Smart-Communities / ICT-IDigital-Open-Data / Duurzaamheid-Circulaire Economie. In 2019 moeten lokale marktpartijen elkaar beter weten te vinden, met meer lokale en regionale business-to-business. Installatiebedrijven, servicebedrijven en dienstverlenende bedrijven moeten in staat zijn hun klanten te helpen om duurzamer en energiezuiniger te worden zijn. Vanuit onze regisserende, faciliterende en stimulerende rol bevorderen we daarom ook duurzaam technisch onderwijs. We zorgen dat duurzaamheid in het lespakket zit op VMBO's, middelbare en hogere beroepsopleidingen.

Voorts bevorderen we interne milieuzorg (Green Key).

We meten de voortgang af aan lokale economische cijfers (werkgelegenheid, aantal bedrijven op gebied van duurzaamheid).

3.8 Speerpunt 8: Verduurzaming externe gemeentecontacten

Verduurzaming externe gemeentecontacten is in de Kadernota Haarlem Duurzaam als derde nieuwe speerpunt opgenomen. We willen daarmee het belang onderstrepen van het laten doorklinken en doorwerken van ons duurzaamheidsbeleid en -doelstellingen naar onze overlegpartners en onze contractpartijen. En hiervoor nieuwe wegen zoeken. Op de beleidsterreinen van de bestaande speerpunten vormt het bij elkaar brengen van en samenwerken met stakeholders en partijen buiten de eigen organisatie een kern van onze gereedschapskist, vooral in een netwerkaanpak. Maar ook vanuit onze andere beleidsterreinen worden duurzaamheidskansen al steeds meer gesignaleerd en verwerkt in beleid en contacten. Kansen om het beleid duurzamer uit te voeren en ook om met dat beleid profijt te trekken uit verduurzaming (bijv. werkgelegenheid, kostenreductie). Wij blijven deze verbreding stimuleren.

Aan het laten doorwerken naar onze contractpartijen geven we vooral invulling via speerpunt 5 Eigen organisatie (met name Duurzaam Inkopen).

We willen in dit speerpunt nu vooral versterkt en breed inzetten op het in intergemeentelijke, regionale en nationale verbanden samenwerken aan en bevorderen van duurzaamheidsbeleid. Dit vooral als ondersteuning voor een duurzame lokale economie (speerpunt 7).

Haarlem heeft met zijn aanpak –met kernwoorden *netwerkvorming en leren door doen* - op een aantal vlakken een voorsprong opgebouwd. Die willen we onder meer verzilveren via deelname in subsidie programma's voor pilots en/of onderzoek om onze aanpak te verbeteren. Bijvoorbeeld een EU-aanvraag voor onderzoek naar de Haarlemse Methode, voortgekomen uit samenwerking met de energieke Samenleving. En een EU-aanvraag voor een uitvoering van het Energieakkoord op basis van de Kansrijke Aanpakken, in MRA-verband.

Doelen en prioriteiten 2015-2019

Dit speerpunt betreft vooral een *aanpakwijze* voor het bereiken van diverse duurzaamheidsdoelen op diverse beleidsterreinen. We formuleren daarom als algemene lange termijn doelstelling (2030) dat duurzaamheid actief wordt meegewogen in alle Haarlems beleid, en optimaal bevorderd in onze externe contacten op lokaal, regionaal en nationaal niveau. In 2019 willen we dit alvast hebben bereikt voor klimaat- en energieaspecten. We beoordelen dit op basis van een enquête onder interne en externe stakeholders. Onze prioriteiten zijn:

- **Benutting van externe contacten voor beleidsbeïnvloeding op nationaal, interregionaal en regionaal niveau.**

Met optimale, actieve deelname in samenwerkingsverbanden op deze niveaus bevorderen we klimaatneutraliteit en andere duurzaamheidsaspecten. Daarbij zien we als volgorde van prioriteit: 1: Interregionaal (MRA) 2: Regionaal (IJmond/Zuid-Kennemerland) 3: Nationaal (G32, fysieke pijler waaronder themagroep duurzaamheid) 4: Provinciaal en 5: Paraplugroepen zoals Klimaatverbond.

Als praktische maat voor onze voortgang in deze samenwerking volgen we het aantal bestuurlijke en ambtelijke samenwerkingsverbanden waaraan we deelnemen (2019: minimaal 5). Voor meer detail kijken we in onze duurzaamheidsmonitoring naar aantallen bijgewoonde bijeenkomsten, verkregen pilots of externe budgetten uit deze contacten.

- **Netwerk aanpak in externe, lokale contacten**

Onze lokale contacten houden onverkort hun prioriteit: zoveel mogelijk maatschappelijke initiatieven ontlokken gericht op duurzaamheid, door bewoners en ondernemers en maatschappelijke organisaties te activeren en in netwerken met elkaar te verbinden. Daarbij is het vergroten van de toekomstbestendigheid, het dóórlopen van de initiatieven een belangrijk aandachtspunt.

In 2019 willen we een hoge mate van bewustzijn, steun en draagvlak bij het maken van een klimaatneutrale stad, te meten met een enquête. Daarnaast houden we het aantal geactiveerde wijken bij. Ons doel is dat in 2019 het aantal buurt/wijkinitiatieven op energie- en klimaatgebied met minstens 50% is toegenomen t.o.v. 2015.

Bijlage 1: Topprioriteiten duurzaamheidsbeleid Haarlem 2015-2019

Speerpunt	Prioriteit	Lange termijn doel (2030)	Doel in 2019	Rollen	Meetindicator 1	Aanvullende meetindicatoren
1. Industrie en bedrijven 	Bevorderen energie-besparing bij bedrijven	Bedrijfsleven en industrie per saldo CO2-neutraal via maximale energie-besparing en -opwekking.	10% minder CO2-uitstoot totaal bedrijven Elk jaar 1,5% energiebesparing (SER energie akkoord) bedrijven Alle belangrijke energie verbruikende bedrijven bezocht (=circa 2/3e van totaal bedrijven) en erkende energie-maatregelen getroffen of in uitvoer (zie toezichtsprioritering ODIJ) Alle ondernemers weten ondernemers-loket te vinden Duurzame bedrijfsvoering bij nieuwe bedrijven	Ontlokken Kennisdelen Verbinden Adviseren Toezicht	CO2-uitstoot volgens CO2-monitor	Aantal bedrijven dat maatregelen heeft genomen of uitvoert. Investerings en arbeidsplaatsen in duurzame techniek Bekendheid ondernemersloket en concept duurzaam ondernemen (enquête)
	Stimuleren van gebiedsgerichte, collectieve ondernemers-samenwerking d.m.v. Spaarne-landen	Optimale gebiedsgerichte samenwerking ondernemers op energiebesparing en andere duurzame doelstellingen.	Duurzame samenwerkingsverbanden bedrijven gecreëerd ('duurzame collega's'); Ook in MRA-regionale samenwerking Alle gebieden en branches bezig met energie-maatregelen 5 bedrijven Green Key keurmerk Haarlem aangesloten bij 3 Green Deals	Ontlokken Borgen Kennisdelen Verbinden Pilots Uitrollen	Bijdrage samenwerkingsverbanden aan CO2-reductie en besparing grondstoffen	Aantal deelnemers in samenwerkingsverbanden verduurzaming (Green Deal, GreenBiz of Green Key etc.); aantal gesloten akkoorden etc.

Speerpunt	Prioriteit	Lange termijn doel (2030)	Doel in 2019	Rollen	Meetindicator 1	Aanvullende meetindicatoren
2. Duurzame mobiliteit 	Stimuleren fietsgebruik in plaats van auto	30% minder CO2-uitstoot totale mobiliteit t.o.v. 2010 (doel m.b.t. fietsgebruik is in onderzoek)	5% minder CO2-uitstoot totale mobiliteit t.o.v. 2010 (Doel fietsgebruik in onderzoek) Fietsprojecten bij gerealiseerde onderhoudsprojecten uitgevoerd volgens uitvoeringsprogramma fiets Fietsparkeerplekken dekken de behoefte	Ontlokken Uitrollen	CO2-uitstoot volgens CO2-monitor	Fietsgebruik (criterium is in onderzoek) Aantal projecten uitvoeringsprogramma fiets Tevredenheid Fietsparkeerplekken voldoende (enquête)
	Bevorderen rijden op schone brandstoffen	30% minder CO2-uitstoot mobiliteit t.o.v. 2010	5% minder CO2-uitstoot totale mobiliteit t.o.v. 2010 Aandeel auto's op schone brandstoffen 10% van totale mobiliteit	Ontlokken Kennisdelen Uitrollen	CO2-uitstoot volgens CO2-monitor	Aandeel auto's op elektriciteit of groen gas
	Onderzoeken mogelijkheden systeem-innovatie OV	30% minder CO2-uitstoot mobiliteit t.o.v. 2010	Visie innovatie OV ontwikkeld en vastgesteld	Onderzoek		Vordering onderzoek / visieontwikkeling
3. Gebouwde omgeving 	Duurzame renovatie stimuleren en faciliteren	Zo veel mogelijk huur-woningen energielabel B Zoveel mogelijk energie-zuinige renovaties particulieren	Zoveel mogelijk huur-woningen label B (Over aantallen met 2 labelsprongen lopen nog besprekingen en onderzoek) Afspraken voortzetting Watt voor Watt gemaakt en in uitvoering. Ook afspraken over volgsysteem labels.	Uitrollen Borgen Kennisdelen Ontlokken Pilots	Scores labelverbeteringen woningen corporaties (en zo mogelijk ook particulieren) in volgsysteem	Aantal wijken of buurten met initiatieven, aantal informatieaanvragen
4. Groene energie 	Schaalversneling in HKN door samenwerking onder Spaarne Energie m.b.t. hernieuwbare bronnen	Duurzame energie is 50% van energiegebruik uit 2010. Zonne-energie: 80% bruikbare dak oppervlak benut	15% duurzame energie (landelijke doelstelling is 14% in 2020) Circa 6000 ton CO2 bespaard door zonnepanelen (circa 50.000)	Borgen Kennisdelen Ontlokken Pilots Uitrollen	CO2-monitor: Aandeel duurzaam opgewekte energie totaal en per bron	Aantal initiatieven, overeenkomsten etc. voor duurzame energie-opwekking, aantal zonnepanelen

Speerpunt	Prioriteit	Lange termijn doel (2030)	Doel in 2019	Rollen	Meetindicator 1	Aanvullende meetindicatoren
5. Gemeentelijke organisatie 	Algemeen	Eigen organisatie klimaatneutraal zonder compensatie (vanaf 2019)	Eigen organisatie klimaatneutraal zonder compensatie Deelname in ten minste 3 lokale duurzame energie netwerken.		Totale CO2-uitstoot eigen organisatie in CO2-monitor	Projecten waarin gemeentegebouwen of maatschappelijk vastgoed of de openbare ruimte deel uitmaakt van lokaal duurzame energie projecten
	Duurzame vastgoed-portefeuille	Eigen vastgoed CO2-neutraal met afgestemd beheer en onderhoud	Strategische voorraad Vastgoed 2 labelsprongen Duurzaam onderhoud geborgd in Meerjaren Onderhoudsplan Gemeentelijk Vastgoed en toegepast. Alternatieve financieringsmethode verduurzaming (ESCO) onderzocht en toegepast (als pilot of uitrol)	Borgen Uitrollen	Aantal labelsprongen bij eigen objecten	Omvang alternatieve financiering verduurzaming (ESCO)
	Duurzaam inkopen	In 2025 alle inkoop en subsidieverstrekking volgens duurzaamheids-criteria, ten minste m.b.t. klimaatneutraliteit	Bij alle inkoop alle levensduurkosten (TCO) meegewogen	Borgen Ontlokken Uitvoeren	Aantal trajecten met duurzaamheids-criteria met TCO	
	Duurzame mobiliteit eigen organisatie	Woon-werk en werk-werk verkeer klimaatneutraal	Wagenpark label A Voltallig personeel duurzaam persoonlijk reisadvies	Borgen Ontlokken Kennisdelen Uitrollen	Aandeel Label A auto's	Aantal afgegeven persoonlijke reisadviezen (meting praktijk via enquête)
	Communicatie en educatie natuur, klimaat duurzaamheid	Elke burger voldoende kennis voor duurzame keuzes Duurzaamheid in lespakket elke school	90% Haarlemmers bekend met Groene Mug of Duurzaamheidscentrum. 90% scholen bezig met natuur, klimaat en duurzaamheid	Kennisdelen Ontlokken Verbinden	Enquêtes onder Haarlemmers en scholen	

Speerpunt	Prioriteit	Lange termijn doel (2030)	Doel in 2019	Rollen	Meetindicator 1	Aanvullende meetindicatoren
6. Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid 	Algemeen	Gezonde, prettige en toekomstbestendige ruimtelijke ordening en leefkwaliteit in 2030. Beleving score 7 (op schaal van 10). Lange termijn doelen uit kaders per beleidsterrein.	Beleving leefomgeving gemiddeld 0,5 punt op schaal van 10 verbeterd t.o.v. 2015 Doelen 2019 uit kaders per beleidsterrein	Borgen Toezicht Ontlokken Kennisdelen Pilots Uitrollen	Beleving via enquêtes (Omnibus, Gezondheidsmonitor)	Per beleidsterrein milieu e en (fysieke) kwaliteits- of prestatie indicator, zie ook Programmabegroting 2015-2019
	Verduurzaming ruimtelijk beleid	Alle beleidsproducten gecheckt op duurzaamheid of hebben afweging hierover.	Duurzaamheidsbeleid vastgelegd in Nota Ruimtelijke Kwaliteit, gebiedsprogramma's en HIOR Bestemmingsplannen en projecten in deze periode beschrijven ook concrete duurzaamheidseffecten.	Borgen Kennisdelen Pilots	Aantal aangepaste ruimtelijke kaders	Aantal bestemmingsplannen dat ook duurzaamheidseffecten beschrijft
	Ecologie en groen bevorderen	Haarlem komt overeen met gemiddelde middelgrote steden wat betreft oppervlak, kwaliteit en functies van groen Waar mogelijk verhard naar onverhard oppervlak	Plan voor uitbreiding openbaar groen vastgesteld en in uitvoering Afname van openbaar groenoppervlak is tot staan gebracht Belang vergroenen verharding (openbaar en particulier) is bekend bij 2/3 ^e van de Haarlemmers en in 1/3 ^e van de buurten en wijken lopen groene initiatieven	Kennisdelen Ontlokken Pilots Borgen Uitrollen	Oppervlak (openbaar) groen	Bekendheid met belang vergroening (enquête) Aantal buurten/wijken met lokale initiatieven en/of pilots vergroening (openbare en particulier ruimte)
	Onderzoek klimaatbestendige stad	Haarlem is voorbereid op de gevolgen van klimaatverandering (hittestress, waterstress)	Een visie met mogelijke maatregelen voor klimaatadaptatie is ontwikkeld	Onderzoeken	Stand van zaken visie	Uitvoering stresstest klimaat effecten

Speerpunt	Prioriteit	Lange termijn doel (2030)	Doel in 2019	Rollen	Meetindicator 1	
7. Duurzame Lokale economie 	Bevorderen scheiding/ hergebruik huishoudelijk afval	<i>(Nader te bepalen jaar na 2030):</i> minimale hoeveelheid niet hergebruikte reststoffen (ca. 30kg/inw)	Scheiding huishoudelijk afval ten minste 45% Beleid gereed voor realisatie reductie reststoffen tot 130 kg/inw in jaren na 2020 Volgsysteem voor afval- en reststoffen (inclusief verdere verwerking) operatief.	Borgen Ontlokken Pilots Uitrollen	Scheidingspercentage huishoudelijk afval	Hoeveelheid reststoffen
	Stimuleren duurzame bedrijvigheid en circulaire economie	Verdubbeling werkgelegenheid duurzaamheid t.o.v. 2015	Groei werkgelegenheid gerelateerd aan duurzaamheid met 70% t.o.v. 2015 Visie en Beleid Haarlem en Regio ontwikkeld	Verbinden (ook MRA-Regionaal) Borgen Kennisdelen Pilots Uitrollen	Economische groeicijfers over lokale business	Aantal nieuwe banen in deze categorie
8. Externe contacten 	Benutting van externe contacten voor beleidsbeïnvloeding op nationaal, interregionaal en regionaal niveau	Optimale bevordering duurzaamheidsdoelen in bovenlokale samenwerkingsverbanden	Externe contacten benut (nationaal G32, Interregionaal (MRA) en regionaal (IJmond/Kennemerland)) Deelname in minimaal 5 samenwerkingsverbanden	Kennisdelen Verbinden Pilots Uitrollen	Deelname in bestuurlijke en ambtelijke samenwerkingsverbanden duurzaamheid	Aantal pilots of budgetten verkregen uit deze samenwerking
	Netwerk aanpak in externe, lokale contacten	Zo breed mogelijk bewustzijn, draagvlak, steun, en eigen initiatieven van bewoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties m.b.t. verduurzaming Haarlem	Breed bewustzijn, steun, draagvlak en actieve participatie bewoners bij het maken van een klimaat-neutrale stad Aantal buurt/wijk-initiatieven energie/klimaat met 50% toegenomen tov 2015	Kennisdelen Verbinden Pilots Uitrollen	Enquête	Aantal geactiveerde wijken/buurtten en aantal initiatieven.

Bijlage 2: Lijst van kaderdocumenten

Kaderdocumenten duurzaamheidsbeleid

- Plan van Aanpak Haarlem Klimaat Neutraal
- Kadernota Haarlem Duurzaam
- Coalitie akkoord “ Samen Doen”
- Programmabegroting 2015-2019
- SER Energieakkoord

Kaderdocumenten voor afzonderlijke speerpunten:

Ruimtelijke kwaliteit

- Nota Ruimtelijke Kwaliteit
- Structuurplan_Haarlem_2020
- Integraal waterplan (actualisatie 2014)
- Praktijkrichtlijn duurzame Stedenbouw
- Ecologisch beleidsplan (2013)
- Bomenbeleidsplan 2009-2019
- Voorontwerp SOR (beleid in ontwikkeling)
- Ontwikkelstrategie Haarlem Oost
- Aanpak stedelijke vernieuwing
- Hoofdgroenstructuur (2010)

Leefkwaliteit en gezondheid

Toezicht

- Uitvoeringsprogramma 2015 Omgevingsdienst IJmond
- Uitvoeringskader Omgevingsdienst IJmond 2015-2018

Geluid

- Zone beheersplan Waarderpolder
- Geluidsbelastingkaart Haarlem peiljaar 2011
- Actieplan Omgevingslawaaï Haarlem 2014
- Beleidsregels Hogere Waarden WGH

Bodem

- Bodembeleidskader Haarlem
- Bodemkwaliteitskaart en nota bodembeheer
- Bodemprogramma
- Gemeentelijk grondbank en coördinatie grondstromen

Lucht

- Ontwerp beleidsplan luchtkwaliteit 2006-2011
- Nationaal Samenwerkingsprogramma luchtkwaliteit

Milieugezondheid (medische milieukunde GGD)

- Programmabegroting 2016 Veiligheidsregio Kennemerland

Mobiliteit

- HVVP (2003)
- Uitvoeringsprogramma fietsinfrastructuur (2007)
- Parkeervisie(2013)
- Regionale Bereikbaarheidsvisie Zuid- Kennemerland (2011)

Eigen organisatie

- Beleidsuitvoeringsplan sportaccommodaties 2013-2018
- Handboek Inrichting Openbare Ruimte
- GOB Gebiedsopgaven (resp. Centrum, Oost, Schalkwijk, Zuid-Oost en Noord)

Gebouwde omgeving

- Woonvisie 2012- 2018

Groene Economie

- Nota Invoering Duurzaam Afval Beheer
- Economische agenda 2012-2016

Industrie en Bedrijven

Zie Ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid (Toezicht) en Groene Economie

Groene energie

- Intentieovereenkomst MRA Koude en Warmte

Colofon:
Stadszaken, afdeling Milieu
Postbus 511
2003 PB Haarlem

Contact:
Gemeente Haarlem –
Stadszaken
afdeling Milieu, t.a.v.
Marc Plantaz
Postbus 511
2003 PB Haarlem
mahgplantaz@haarlem.nl

Fotografie:
Dasha Elfring
Jurriaan Hoefsmit
Marisa Beretta
Jur Engelchor
Fotogroep Haarlem
Hans Guldemon
Franklin van der Erf

Juli 2015